

Kasvatusteoria ja itsekasvatus nykyisyyden kritiikkinä

Antti Saari (2021). Kasvatusteoria antiikista nykypäivään. Gaudeamus. 232 sivua.

KUN KASVATUSTA ja koulutusta on tuotteistettu, jotta saadaan tuottoa sijoitetulle pääomalle, on kysyttävä tuon toiminnan kasvatusteoreettista mielekkyyttä. Suomalaisessa koulutuspolitiikassa on otettu mallia amerikkalaisesta tavasta arvottaa oppiaineita ja tieteitä sen mukaan, miten ne auttavat edistämään teknologiaa ja pärjäämään kapitalismin ehdoilla toimivilla markkinoilla. Koululaisilta on siten viety mahdollisuus oppia huolettomina, lukiolaiset on paineistettu pärjäämään valikoituissa oppiaineissa, ja yliopistopiskelijoiden odotetaan muodostavan vuolas täsmäkoulutettujen asiantuntijoiden virta työelämään. Aikuisopiskelua pidetään vain työelämätaitojen päivittämisenä.

Samaan aikaan – ja saman välineellisen ajattelun vuoksi – kuva tulevaisuudesta on hirvittävä. Kilpailutetut lapset ja nuoret joutuvat katsomaan tulevaisuuteen, joka sisältää luontokadon ja ilmastomuutoksen vuoksi katastrofin katastrofin perään. Ihmiset ahdistuvat, masentuvat ja jättäytyvät järjestelmän ulkopuolelle.

Kasvatuksen ja koulutuksen tuotteistamisen sijaan tarvitaan sekä nykyisen kasvatusteorian kritiikkiä että keskustelua tulevaisuuden kasvatuksen periaat-

teista. Jotta voisimme ymmärtäen muuttaa tuhoisaa toimintaamme, meillä täytyy olla mahdollisuus tarkastella etäältä nykyistä ajatteluamme, käsityksiämme ja niiden perusteita. Usein kasvatus ja koulutus käsitetään ratkaisuksi johonkin rajattuun ongelmaan. Kasvatuksesta olisi kuitenkin syytä keskustella laajasti ja perusteellisesti, jotta koulutuspolitiikka ei olisi yksiulotteista ja tempoilevaa. Keskustelun laatuun vaikuttaa olennaisesti kasvatusteorian tuntemus.

KOKOAVALLE ESITYKSELLE ON TARVETTA

Tutkija Antti Saaren teos täyttää suomenkielisen tietokirjallisuuden aukkoa, sillä kasvatusteoriaa kokoavasti käsitteleviä ajantasaisia teoksia ei liikaa ole. Otsikon kuvaama aikajänne on aavistuksen mahtipontinen, kun ottaa huomioon, että pariin sataan sivuun on puristettu valikoidusti eri aikojen kasvatusteorian ja -teorian käsittelyä. Kirjoittajakin tosin toteaa teoksen esipuheessa, että ”jotain jää aina kirjaamatta ylös”.

Nimestään huolimatta kirja ei kuitenkaan pyri kattamaan kasvatusteorian kehittymistä kokonaisuudessaan, se vain on jäsennetty ajallisesti ja sen lukeminen syn-

nyttää historiallisen käsityksen kasvatusteorian muuttumisesta ja pysyvyydestä.

Erityisesti ensimmäistä kertaa kasvatusteoriaan perehtyvää saa yleiskäsityksen aiheesta. Kirja perustuu Saaren pitämiin luennoihin kasvatusteorian keskeisistä kysymyksistä, mikä selittää varsin onnistuneen elävästä tekstistä. Rivien välistä lukien voi aavistaa, kuinka kärsivällisyytensä rajoja koetellen kirjoittaja saattaa käytännön ja hyödyn latistamat opiskelijat teorian vapauttavaan todellisuuteen.

Teoriaa pidetään usein harmaana, mutta kirjoittajan kielikuvan mukaan se johtuu vain siitä, että teoria on sekoitus useita eri värejä. Teoksen värit tulevat teemojen lisäksi ajallisesti värityneiksi antiikista luostarilaitokseen, uudelta ajalta moderniin ja viime vuosisadalta nykyaikaan. Saari tavoittaa onnistuneen hermeneuttisesti kulloisenkin kasvatusteorian perustan sitomalla sen esimerkiksi erilaisiin käsityksiin ihmisestä ja vapaudesta.

KASVATUSTEORIOISSA TUOTETAAN KÄSITYKSIÄ IHMISESTÄ, KASVATUKSEN PÄÄMÄÄRISTÄ, KASVATUSMENETELMISTÄ JA ETIIKASTA.

AINEKSIA NYKYISYDEN KRITIIKKIIN

Lukijalle tulee selväksi, että nykyisyyden kritiikki on mahdollista, kun tarkastelee historiallisia käsityksiä kasvatuksesta ja koulutuksesta. Kasvatusteorioissa tuotetaan käsityksiä ihmisestä, kasvatuksen päämääristä, kasvatusmenetelmistä ja etiikasta. Suomen viimeaikainen koulutuspolitiikka on korostanut voimakkaasti tehokkuutta ja teknologiaa, ja samalla on pyritty nopeaan päätöksentekoon. Esimerkiksi korkeakoulujen valintakriteerien muuttaminen korostaa koulutuksen välineellisyttä, sillä ylioppilastutkinnon oppiaineiden pisteitetään arvosanat eri tavoin. Muutoksen jälkeen pitkän matematiikan *laudatur* antaa eniten pisteitä ja lyö täten laudalta historian *laudaturin* antaman pistemäärän. Historian opintoihin pyrkivän ”kannattaakin” panostaa lukiossa pitkään matematiikkaan eikä historiaan, uskontoon tai filosofiaan. Lukija saa välineitä jäsentää pisteitysesimerkin kaltaista koulutuspolitiikkaa.

Kirjoittaja tuo esiin, kuinka 1900-luvun loppupuolella alkoi yleistyä näkemys koulusta jälkeen jääneenä ja yhteiskunnasta irrallisena paikkana, jossa opittiin hyödyttömiä asioita. Koulut täytyi valjastaa kilpailukyvyyn eli elin-

keinoelämän palvelukseen: uusliberalistisella kielellä ilmaisten ”rakenteet piti räjäyttää”. Koulutuksen ja tieteen välineellistämisestä vakuuttuneina tehtiin yliopistouudistuksia, joissa korostuivat toiseksi viimeistä huutoa olevat iskulauseet koulutuksen ”tuotteistamisesta”, ”innostamisesta” ja ”leikistä”. Tosiasiassa yliopistojen autonomista päätöksentekojärjestelmää romutettiin, ja tieteentekijöiden asemaa heikennettiin. Koulutusjärjestelmän muutos edustaa koulutuksen menetelmällisyyttä ja teknologisointia painottavaa kasvatusteoriaa. Muutoksissa koulutusjärjestelmä on ajautunut inhimillisyyden kriisiin, joka kriittisen kasvatusteorian mukaan välttämättä seuraa koulutuksen ja kasvatuksen välineellistämisestä.

VÄLINEELLISTÄMISEN TUHOISA TIE

Historiallisen näkökulman lisäksi kirjassa käsitellään itsekasvatuksen teemaa. Lukijalle avautuu näin henkilökohtainenkin kysymys suhteessa kasvatusajatteluun. Ihmisyksilö voi stoalaisittain pyrkiä vapauteen riippumattomuuteen ulkoisista tekijöistä. Hänen on kyettävä ottamaan etäisyyttä arkipäisestä ja tavallisesta elämäntavasta. Yhtäältä on mahdollista vetäytyä ajattelemaan sitä, mikä

on omassa vaikutuspiirissä ja siten keskittyä oman mielentilaan vaikuttamiseen. Toisaalta vapauden voi käsittää siten, että ihminen voi olla vapaa ainoastaan tiedostamalla yhteiskunnan valtarakenteet ja määrittämällä itsensä toisin kuin mitä koulujärjestelmä tekee.

Kasvatusteoria antiikista nyky-päivään on hyvin ja asiantuntevasti kirjoitettu teos, jolle itsessään selvästi on paikka kasvatustieteen opinnoissa. Lisäksi sen soisi saavan laajalti lukijoita opettajista, koulutusjohtajiin ja itseään sivistäviin opiskelijoihin. Toisin kuin oppimisen vallankumouksia tehtailevat olettavat, kasvatusta ja koulutusta ovat monimutkaisia ja moniin erilaisiin inhimillisyyden alueisiin kietoutuneita ilmiöitä. Niiden alistaminen vain jonkin inhimillisen toiminnan osa-alueen palvelijaksi johtaa inhimilliseen kärsimykseen, joka taas estää sen, mitä välineellistämällä tavoiteltiin.

Tietoisuus kasvatusteorioista avaa mahdollisuuksia ymmärtää inhimillisen todellisuuden monimutkaisuutta. Historiaa luotaava teos on siten nykyisyydenkin kritiikkiä.

OLLI-JUKKA JOKISAARI

FT, lukion lehtori
Turun Suomalaisen Yhteiskoulun
lukio

 <https://orcid.org/0000-0002-4112-2448>